

Hans R. Rookmaaker

- en röst som ropar i öknen

Hans R. Rookmaaker (1922-77) var professor i konsthistoria vid Free University i Amsterdam. Han är mer känd för sina föreläsningar och böcker inom kultur, teologi, konst, musik och filosofi. Efter sin omvändelse på 40-talet kom Rookmaaker att studera filosofi och konst vilket ledde till att han doktorerade på Paul Gauguins målningar. Rookmaaker var flitigt anlitaad i kristna sammanhang i Europa och Nordamerika där man ville lära sig mer om hur man borde relatera till kulturen och konsten. Sedan slutet på 40-talet var Rookmaaker nära vän med Francis Schaeffer (senare grundaren av L'Abri Fellowship i Schweiz) och den som starkast påverkade Schaeffers tankar - inte minst när det gäller synen på den kristne i kulturen. Deras vänskap ledde till att Rookmaaker startade den holländska grenen av L'Abri 1971.¹

Rookmaaker var framförallt influerad av den holländske kristne filosofen Hermann Dooyeweerd (1894-1977)². Den tanketradition som han arbetade inom betonar vikten av att tänka på verkligheten som en helhet. Allt är skapat av Gud och allting får således sin mening genom att relateras till Gud. Istället för att dela upp sin verklighetsförståelse i isolerade delar söker man istället att se på alla delar och hur de relaterar till varandra. På detta sätt var Dooyeweerds filosofi ett föregripande av talet om att se på saker "holistiskt" för att använda ett modeord. Vidare betonade Rookmaaker, i Dooyeweerds anda, att undersökandet av verkligheten som sådan är viktig. Ingen världsbild eller ståndpunkt är

1. Detta finns att läsa om i *Francis Schaeffer. An Authentic Life* (Crossway Books, 2008) av Collin Duriez, ss. 77 ff. med litteraturreferenser.

2. Denna inriktning kallas också för nykalvinism (*neo-calvinism*) eftersom den vuxit fram i en Kalvinsk teologisk tanketradition från 1500-talets reformator Johannes Kalvin (1509-64). Den blomstrade i slutet av 1800-talet framförallt bland holländska tänkare och hade förgrundsfigurer som Abraham Kuyper (1837-1920). Dooyeweerds filosofi som kan ses som höjdpunkten i denna tradition är mycket komplex och utrymmet räcker här inte att göra den rättvisa. Rookmaaker använde Dooyeweerds begrepp men inte så ofta hans terminologi. Filosoferna Alvin Plantinga och Nicholas Wolterstorff samt teologen Jeremy Begbie är kända exempel på nutida tänkare vilka identifierar sig med denna tradition.

**Hans R. Rookmaaker
(1922-77)**

neutral i meningen att den kan bedöma andra ståndpunkter utan att vara i behov av att själv ifrågasättas. Alla världsbilder – även den nu rådande sekularismen – betraktas som en världsbild bland många utan något egentligt företräde i debatten. Ytterst sett är alla människor religiösa i meningen att alla förströstar på något som den yttersta verkligheten. Därmed blir även den sekulariserade världsbilden en form av religion då den förströstar på det materiella universumet som den yttersta verkligheten. Konsten var det främsta sätt på vilket Rookmaaker såg hur världsbilder framträdde i en kulturs grundläggande värderingar och föreställningar om verkligheten. Därför blev konstintresset för Rookmaaker tidigt motiverat av ett försök att förstå verkligheten och den desillusionerade kultur som han befann sig i efter andra världskrigets slut.

För den som vill bekanta sig med Rookmaakers tänkande finns det olika sätt. Innan vi går in på skriftliga publikationer vill jag varmt rekommendera att lyssna till Rookmaaker på de mp3-inspelningar som

“...den kristne konstnären har ett profetiskt budskap i världen, för konst handlar om sanning.”

i dag finns tillgängliga.³ Det ger en ytterligare dimension till budskapet då man får höra hans passionerade, skarpa tal på en bruten men välartikulerad engelska – ofta är föreläsningarna långa dialoger med publiken. Tänk dig då också att i hans mungipa hängde också i en pipa för jämnheten. Det är en underbar ironi att denne lille herres namn på holländska betyder 'rökmakare'!

Sedan några år tillbaka finns Rookmaakers samlade verk i 6 volymer. Förutom hela antologier har också delvis nyöversatt material från holländska och många av de föredrag han gav och artiklar som han publicerade inkluderats.⁴ För den som inte har råd att köpa in dessa (de finns på CD-ROM också) kan jag nämna något om hans böcker och litterära produktion i allmänhet.

De viktigaste böckerna av Rookmaaker är *Modern Art and the Death of Culture* (1970), *Art needs no Justification* (1977)⁵ samt *The Creative gift: Essays on Art and the Christian Life* (1981). I den banbrytande boken *Modern Art and the Death of Culture* kritiserar Rookmaaker trender i konstvärlden på slutet av 60-talet. Den utmanande stil och uttrycksätt som hade framvuxit som en reaktion mot (men samtidigt ett uttryck av) modernismen skrämde de kristna från att engagera sig i konsten då den sågs som farlig och oandlig. Trots att Rookmaaker var kritisk till den moderna konstens inriktning föraktade han den inte. Istället gör han ett upprop till sina kristna bröder och systrar till ett djupare engagemang i konsten. Den kristne konstnären uppmanas att arbeta utifrån sin övertygelse om världen så som skapad av Gud och återlöst i Jesus Kristus.

3. <http://www.labri-ideas-library.org/index.asp>

4. Hengelaar-Rookmaaker, Marleen (red.): *The Complete Works of Hans Rookmaaker*, 6 vol. (Piquant 2001-2003).

5. Denna lilla publikation finns också tillgänglig gratis på internet: <http://www.patrickdodson.net/files/Rookmaaker.pdf>

Han säger att den kristne konstnären har ett profetiskt budskap i världen, för konst handlar om sanning.

Rookmaaker uppmuntrade intellektuella och etisk-praktiska frågor om konst och kultur men avskydde den attityd som såg konsten som kuriosa eller som oandlig. Konsten är en nödvändig del av människans liv: eftersom hon är skapad av Gud är hon också en skapare av konst och kultur. Han manade den kristne inte bara till att passivt se på utan att aktivt tolka och engagera sig i konsten. Detta engagemang byggde på hans övertygelse att den moderna konsten, precis som all konst, har viktiga saker att säga om verkligheten som "kristen" konst inte kunde säga, därför att den undvek det fula och det existentiellt fragmenterade tillstånd som människan i väst befanns sig i efter andra världskriget. Tänk på alla de romantiska och pastorala Jesusbilder som flera generationer av protestantiskt kristna vuxit upp med som ideal. Den fallna verkligheten är inte alltid vacker utan ibland ful och fragmenterad och det är konstnärens uppgift att ge uttryck åt detta i sanningens namn. Samtidigt är det också en uppgift att tala om återlösningen och det sätt som det träsiga kan bli helt igen.

Rookmaakers kritik av modern konst var att den skilde det sköna från det sanna och därmed från våra verkliga och konkreta liv. Detta går tillbaka på hans filosofiska övertygelse att vi bör se på verkligheten som en helhet. Konstens uppgift är att vara sann mot verkligheten. Inte på ett naivt, förändligt eller blott avbildande sätt utan genom att engagera hela människan – hennes känslor och föreställningsförmåga, inte bara hennes intellekt. Konsten såg han som ett fönster in i samtiden och kulturens mest grundläggande övertygelser. Den moderna konsten är viktig eftersom den så tydligt visar hur upplysningstänkandet har upplöst den västerländska kulturen.⁶

Det var inte bara den moderna konsten som var föremål för Rookmaakers kritik. Till kristna som förkastade den moderna konsten ställde Rookmaaker frågan: "Hur kan du säga att modern konst är ful när du tillber Herren i en byggnad som denna?". Hans syftade i sin fråga på samtida "kyrkokonst" som han ansåg vara medioker och i många fall ren kitsch.

6. Denna förståelse av konstens plats i världen gick också igen hos Schaeffers idéhistoriska analys. Se t.ex. hans *Den Gud som finns till* (InterSkrift Förlag AB, inget årtal), ss. 12-90.

“Kanske kom han, i likhet med Nietzsches profetröst i Den Glada Vetenskapen som annonserade att gud är död, för tidigt. Kanske är det idag tid att förklara att Gud lever inom konsten!”

Ett annat genomgående tema är hans förnekande av den modernistiska uppdelningen i hög (klassisk/fin) och låg (vulgär/populär) konst. Det är ur historisk synpunkt en uppdelning som inte gjort konsten gott. En bättre distinktion, skulle Rookmaaker säga, är den mellan god och dålig konst. Det finns både bra och dålig populärkonst precis som det finns bra och dålig hög konst. Bara för att tekniken är mer komplex, som i ”klassisk musik”, betyder det inte att det är en bättre konstform än en gitarrbaserad poplåt. Detta synsätt är tydligt i Rookmaakers passion inte bara för konsthistoria, som ansetts som finare, utan också hans livslånga passion för och djupa kännedom om de nordamerikanska musiktraditionerna: spirituals, blues och jazz. (Mahalia Jackson var hans absoluta favorit.) Det är snarare så att när vi på ett eller annat sätt engagerar oss i konst lär vi oss något om vad det är att vara människa och skapad i Guds värld. Därmed blir också uppdelningen mellan kristen och icke-kristen konst problematisk. Bara för att något kallas kristen konst betyder det inte att den är bättre. Ofta, hävdade Rookmaaker, misshagar vi Gud genom att nöja oss med dålig konst i kyrkorna. Varför ska Gud inte ha det bästa av våra förmågor och talanger?

Det är slående hur Rookmaakers analys kan tala, precis som han önskade, profetiskt in i vår tid. De tre decennier som passerat sedan hans död har inte tagit död på relevansen av hans profetiska budskap in i en postmodern kultur. Kanske är hans budskap ännu mer akut i dag än när han var verksam. Kanske kom han, i likhet med Nietzsches profetröst i *Den Glada Vetenskapen* som annonserade att gud är död, för tidigt. Kanske är det idag tid att förklara att Gud lever inom konsten!

Stefan Lindholm
Redaktör för Theofilos